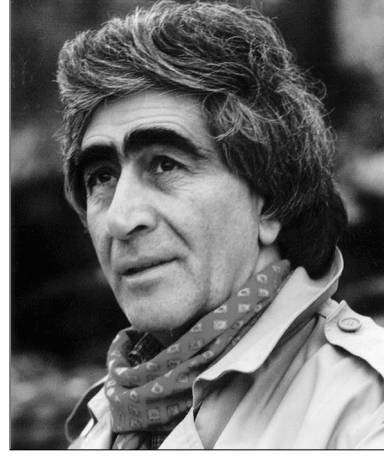

TANRILAŞMAQ QƏDƏRİNCƏ BİRLİKDƏ SUSMAQ

Şair, əslində, Tanrı görən işi görür: Tanrı insanlar içindən Şairi seçir. Şair sözlər içindən Sözü seçir. Tanrının yanına qaytarır.

Vaqif Bayatlı Odər

Psixologiyada “dalğın professor” ifadəsi var. Xarakterin introvert-mütəfəkkir tipinə uyğun gələn bu obraz, adətən, şablonları sevmir, ideyalardan, ənənələrdən asılı olmur. Bir az sadələvh, hamıya tez inanan olsa da, öz ölçülərini, yanaşmalarını qətiyyətlə müdafiə edir.

***Canın oxla çitəninçə,
eşqlə, sevgiyə dolunca,
oxlar lələyə dönüncə,
qalxarsan uça-uça
Allahdan da ucaya
Oxu lələk edən Allah
Sənin üstündə olunca.***

Bu nə özünüqoruma instinktidir, nə təhrik, nə də təlqin. Vaqif Bayatlının şeirinin təlqin gücünü

Şair olanları yox, olacaqları yazır –

misrasında da aramağa dəyməz.

***Bu min il də
tənhalıq minilliyi
Bu əsr də tənhalıq əsridi.
Hamı onun əsiridi.***

Vaqif Bayatlının bu fikri də, yaradıcılığının səciyyəsi kimi, həm də kölgə-instalyasiyaları xatırladır. Onun “instalyasiyaları”nın fərqi budur ki, burada təkcə işığın yox, kölgələrin də rəngi var. Kölgənin rəngləri gerçəkliyi təsvir etmir, təcrid olunmuş, uzaq düşmüş (ayrı salınmış) nəsnelərin, hərəkət və hadisələrin mahiyyətini və qohumluğunu təfsir edir.

***Bir kölgə ver mənə, tanrım,
sözün kölgəsini ver.
Söz dünyanın şəkli,
hansısa sözün şəkliyəm mən də.***

Bir az diqqətlə baxanda üçüncü, dördüncü,.. qatların da olduğunu fəhmlə duyursan, adını bilmədiyini bu triptix-rənglərdə xronotopun eridiyini, yoxa çıxdığını hiss edirsən. Və inanırsan ki, yaradanın zamandan xəbəri yoxdur, zaman şeytan işidir. Yalnız an varmış – keçdiyin hər min ilin əvvəlində gələn bu bircə anda... bir damla göz yaşının dibsiz dərinliyində tənhalığın qəm çiçəyitək üzdüyünü, kəpənək-tək gəzişdiyini, dərdin darıldığını, yurdun uladığını... qəlbinlə görür, ruhunla dinləyirsən...

***Bu dünyadakı bütün dərdlər sənə dərindi,
Başqa dərdlər yoxdu,
Ancaq bir böyük Dərd var, sənə Dərdin,
Çünki ən azad, ən böyük Tənha sənə.***

Vaqif Bayatlının yaradıcılığı konkret ədəbiyyat faktından daha çox, incəsənət hadisəsi kimi dərk olunur. Amma hansı prizmadan yanaşılır-yanaşılırsın, Vaqif Bayatlı yaradıcılığının sirri və gücü bir məqamı nişan verir: Vaqif Bayatlı təxəyyülünün üslubunu!

Məhz təxəyyülün üslubu Şairin Tanrıya qaytardığı Sözü – sözlərin ən gözəlini nişan verir:

***Əriyəcək dünyanın
Sonuncu şeirinin sonuncu sözü də
dünyanın sonuncu gor evinin
sonuncu baş daşıtək,
əriyib axacaq Allahın yanağından
dünyanın son,
Allahın ilk gözyaşı.***

Və o zaman – dərin... dərin... eşqlə dolu səssizlik anında tənhalığın lal səsindən damla-damla pıçıldılar süzülür ruhun ürəyinin başına: ən gözəl söz – susdura bilən sözdür.

Susdura bilən söz – yazılan söz deyil, yazdıran sözdür. Və bu sözün “hüsn-əsması” sükutdur. Şair fərdiyyəti, poetik özünəməxsusluq hələ bu sükutu ifadə etmək gücündə deyil. Hamıya çox asanlıqla şamil edilə bilən bu “növbətçi” təyinlər deyil idealı gücün, hakimiyyətin fəvqündə saxlayan. Kimsə inkar da edə bilməz ki, janrın məntiqinə cavab verən nizamlı-ahəngli söz düzümü yaxşı poeziya nümunəsi ola bilər. Olar və nə qədər desən, sözə qüvvət yaradıcılıq nümunələri sadalamaq mümkündür. Amma poeziyanın qüdrəti deyilən nə isə bir özge nəsnədir, janrın məntiqi yetmir onu açmağa, izah etməyə, nəinki yetmir, hərdən bu məntiqi, klişeni elə dağdır ki, şeirin ruhu da incimir... Əvəzində insan ruhunun ölçüyəsığala gəlməyən müxtəlif və saysız-hesabsız vəcd halının şəklini – havasını alır: hər yer və hər şey əbədiyyət qədər uzaq, Tanrı qədər yaxın, ölüm qədər tanış... və bir uşaq təbəssümündən saçıyan işıq kimi dopdolu eşq havasında.

**Yadımdamı, Tanrı,
Sən ucsuz-bucaqsız kədərdin,
Biz də kədərin balaları...**

Bu nə vaxt olmuşdu? Min il sonra, bir gün əvvəl, yoxsa sabah?

Vaqif cavab almaq üçün vermir sualı, eşidəcəyi cavab maraqlı deyil, maraqlı olan – sualın açdığı yolların, ciğirlərin şaxələnməsi, uzanması, çarpaz-dolaşq keçilməzliyin naməlum cazibəsidir.

**Bir yanıq kamançada
Çalına bilər ancaq
bu sevdanın havası,
daha diz üstə oxunulmaz,
diz üstə oynanılar
bu sevdanın duası.**

Bu yola hər bələdçi yaramaz, bu yolun bələdçisi Vaqif Bayatlı təxəyyülünün üslubu olar, o da, Allah insaf versin... hələm-hələm üz göstərməz.

**Üz tutub yüyürməyin mənə sarı,
Bağlıdır canımın daş qapıları.**

Özü də çox təhlükəlidir, çox da zalımdır, üstəlik.

**Mən söz balasıyam, zalım tifi,
Sürüşüb alımdan Allahın əli.
Daha heç bir an da, heç bir anca da
Sən də, sən də ağıladammazsan məni,
Mən zalım adamam, kamança.**

Nələr, nələr yaşamağı olmalıymışsan ki, kamança zalımlığına belə meydan oxuya biləsən?!

Onun şeirinin “üstünə yüyürənlərin” çox olduğunu demək olmur; oxucusu kütləvi deyil. Onu birmənalı olaraq rahat qəbul etmək, başa düşmək asan deyil.

**Gül kimi qoxlamaq istəyirəm adamları,
Gül düzəldirəm admlardan
Gül olmaq istəmirəm ancaq,
deyirlər, güldən adam olmaz,
Allah gildən düzəldib hər şeyi
sən də gildən düzəlt bizi,
deyirəm, dayanın, heç olmasa son dəfə
gil olmamış, gül kimi qoxlayım sizi,
bu dünyada son dəfə qoxlayıram gülləri,
Tanrım, neyləmişən bunlara
Gil iyi gəlir güllərindən də?!..**

Ancaq Oxucu Vaqif Bayatlı Odər şeirində sözün sakral gücünün mövcudluğuna inanır, ona anlaşılmaz, laübalı görünən şeirlərində də bilmədiyini başa düşür.

Azərbaycan ədəbiyyatında onun kimi sözsüz şeir yazan ikinci bir şair yoxdur. Bu sözsüz şeirlərin poetik obrazlarının, metaforalarının havası başqadır (Cavanların boy-buxunu anaların “can” kəlməsinin, Günəş, ulduzlar Tanrının bir anlıq kölgəsiymiş). Bənzətmələri qəfil döngədən üstünə şığıyan

kölgə kimi diksindirir. "...ancaq yalandan sevənlər hamıdan çox sevirilər", unutduğun bir söz, bir çöhrə kimi işıqlanır yaddaşında:

**Mən səni sakitcə, yavaşca,
sevmək istəyirəm.
sevmək istəyirəm tanrıdan yazılantək,
bir balaca quş
öz balaca yuvasının
küncünə qısılantək.**

Vaqifin Sözü – insan qəlbinə tutulmuş güzgü kimidir; kimi bu güzgüdə ancaq özünü görür, kimi də... dünyanı.

*Sən də, sən də görürsənmi, qanad
uçmağa, nəfəs sevməyə, səs oxumağa,
söz yazmağa, insanın özüyçün duası
Allaha mane olur daha?*

Bütövlükdə Vaqif Bayatının poetik sintaksisinin məna tutumu bəzən ele müdhiş və qorxunc bir gücsüzlük təlqin edir ki, nəfəs kimi içinə çəkməkdən saxlaya bilmirsən acizliyini, dua kimi səssiz, yuxu kimi dərin boşluqda bir əl çəkib çıxarır ürəyini ...

**səni xilas etməyə,
daha heç kəs gəlməyəcək,
göyüzünün bu başından o başına
ayaqlarımdan, dizlərimdən
əllərimdən, gözlərimdən
mismarla məni göyüzünə,
bərk-bərk yapış məndən, Tanrım.**

Nəzəriyyələr və yozumlar bu şeirlərin üz-gözünü sıyırb-sivirir, qəmin üzündən qəmin dibinə düşməyin yolunu-yolağasını, idrakını, üfüqlərini tuta bilmir.

**Danışmamaq heç nə!
Heç gözlərlə də danışmamaq!**

Divin canı şüşədə olan kimi, Vaqif Bayatının gücü də təxəyyülünün üslubundadır. Bu, onun yaradıcılığını idealizə etmək, yaradıcılıqların fəvqünə qoymaq deyil, qətiyyənlə belə deyil. Vaqif Bayatının hər şairə nəşib olmayan poetik nəfəsinin səsidir, rəngidir.

Dünyanı bir uzun şeirə bənzədən Vaqifə görə şeir necə yazılır görəsən?

**...düşünür, düşünür tanrı
Qoyur əlini şeir yazan bir şairin
əlinin üstünə
beləcə köhnə dünyanın son şeirini
yeni dünyanın ilk şeirini
yazırlar şairlə Tanrı.**

Məsələ də bundadır, təəccüblü olan da budur ki, elə bilirsən hər şeyi, hər kəsi anlayırsan, “oxuyursan” necə deyərlər, “gözüyümü oxuyursan”, hamı da, hər kəs də səni, sənin anladığın həqiqətləri elə sən kimi, sən qədər anlayır... Bir gün, bir an aydın olur ki, heç də belə deyilmiş... və sən müstəsnaqlarını “cəzalandırırlar”. Ağılatmağın, incitməyin yolu də əl altında: anlamamaq, eşitməmək, görməmək... Qorxuların qisası... qorunmaq instinkti...

Varlığını da əmtəəyə çevirməyi ar bilməyən insanın “bazar xarakterinə” satılmış qəlbində nə nifrət-nifrət mərtəbəsində dura bilir, nə də sevgi-sevgi ucalığında. Onun hesab-kitabında

Azadlıqdı azadlıqün ağlamaq

duyğusuna yer olmaz, alış-veriş xislətinə susamış qəlbi, olsa-olsa, faydasına Sabirdə təsəlli-dayaq görür. Və, əlbəttə ki, fəhmin baş-ayağında: “tək mən salim olum...”. Bu “bazar tipini” yalnız fərdin mənəviyyatının deqradasiyası kimi səciyyələndirmək də doğru olmaz. Aşınmaları cəmiyyətin sosial xarakteri yetişdirir; anonim subyektlərin yığnağı olan aqressiv cəmiyyət ideal, mənəviyyat, dəyər anlayışlarına “destruktiv” don geydirər, məcazına-mənəfətinə çəpər bilər, yaxıb-yıxıb keçməyə, ondan qurtulmağa çalışar.

***Hər biri özü öz dəminin üstdə
Adamlar dalaşır dəstəbədəstə
Özünü həm şam,
Həm də ki, şah sayan bir dilənçinin
Ovcundan dağılan qəminin üstdə.***

Özgələşmiş sosiallıq xüsusilə keçid dövrü yaşayan cəmiyyət insanının təcridini, tənhalığını həyat tərzinə çevirər və sonra da başlayar az qala təyinatına çevrilən, ruhunu saran yad “ekzistensializm”in depressiya saçıan kürlüyünü oxşaya-əziziləyə çıxış yolu aramağa.

***Bir An gələr, o bir Anda
Allahın da, şeytanın da
gücü keçər bir insana.
Allahlığa, şeytanlığa
bir an dözər insan ancaq
çox dayana bilməz daha
o bir Ana
insana keçib qayıdar
dupduru Allahlıq Allaha
dipdiri şeytanlıq şeytana.***

Belə davranışın nəsibi insana dəyər yükləyən bir xitabda şifrələnib: “Allah dəyərləri yerindən etmiş toplumu doğruya yönəltməz”. Səhv etmərsən, Quranın Tövbə surəsindədir bu xəbərdarlıq. Yolundan azmışa, Günaha batmışa qorxu-qadağa kar eləməz ki... Amma həmişə bir ipucu var yanlışlardan dönməyə.

***Vallah, yazıqsan,
Yazıqsan, sevməyən insan,
Bir yol dünyaya gələsən,
onda da sevməyəsən...***

**Səni də sevmirsə,
Rəhm elə yenə,
Sən sev onu, Allahım,
Sən sevmək öyrət ona...**

Vaqifin dumduru aydınlığını anlamamaq, başa düşülməmək ağrısını Vaqif **məndən qəmli məktub yoxdu dünyada** təsəllisiylə əzizləyib.

Vaqifi göyüzünə çəkmək cəhdləri... Vaqifin Göyüzünə çəkmək cəhdlərindən fərqlidir.

Vaqif Xilas olmaq haqqında düşünmür, Xilas etmək haqqında düşünür:

İnan mənə! İnan!

Bizim sevgimizdən keçib gedəcək bütün sevgilər!

Vaqif Tanrıdan diləmir, Tanrı üçün diləyir; bağışlanmağı da, bağışlamağı da.

Təqdimatlarda onun yaradıcı amplitudu “yerüzü-göyüzü” arasında cızılır, “səma şairi” Cavidin xələfi kimi təqdim olunur. Olsun. Bununla belə,

*Xocalı — tanrının balasıdır... Xocalıda,
ondan əvvəl, ondan sonra əsir düşən qadınlar,
qızlar... həm də Allahın anasıdır. On körpə
qız uşağı da Allahın anasıdır.*

Vaqif Bayatlının ruhubirlər arasında qan qardaşı, əkiztayı İsgəndərdir, zənnimizcə – dünyanın ən ağılamalı dirilərinin gözündə “ən gülməli ölü” qiymətində olan Kefli İsgəndər. Biri arağın xumarında, biri eşqin qanadında.

**Böyük ağırlardan
ağarır dan.
Böyük ağırların
ağaran dan yerindən
böyük oğullar doğulur.
doğulan kimi də
bələyini dolayar biləyinə
kəfəni dolayar boynuna.**

Vaqif Bayatlı da ölümlərin ən gözəlini Ana yanında ölmək bilir.

Vaqif Bayatlı da hər sevgidən, sözdən nəse gözəl bir şey qaldığına inanır.

Vaqif Bayatlı da bu yalançı dünyada gerçək ölümün hamı səni unudanda gəldiyini bilir.

Vaqif Bayatlı da dünyanın qiymətini “əksliklərin vəhdətində” görür : sevinci-kədəri, dərdi, xatası, qara daşınan da xoşdu bu dünya.

Vaqif Bayatlı da

**Bəlkə biz başa düşmürük
ən böyük bədbəxtlik –
ən böyük xoşbəxtlikdi**

– tərəddüdünü yaşayır.

Vaqif Bayatlı şeirindəki insan Zərdüştün “Mən sevirəm o kəsləri ki, nifrət etməyi bacarırlar” söyləyən fəvqəlinə bənzəyir, bircə fərqlə: O, nifrət etməyi yox, sevməyi bacarır. Burdan başlayır şairin millilikdən bəşəriyyəyə yüksəlişi.

Bu dünyada hər şair bir söz öyrədir, bir səs qoyur.

Vaqif Bayatlının kədəri də, nikbin olan sözü, səsi mavi sükut dilində susmaq öyrədir. Sükut – anlamaq fürsətidir; deyilənləri yox, deyilməyənləri anlamaq, yazılanları yox, yazılmayanları oxumaq fürsəti. Mahiyyətin və məzmunun tərəddüd anıdır bu an.

Vaqif Bayatlının şeiri mikrofona oxunmaz, tribunalardan səslənməz; dua anının səssizliyinə, Tanrı kimi tənhalığa, ilğim kimi sirrə sarı çəkilmək, insan qəlbine enmək üçündür onun şeiri. Tənhalığın ağrısını yox, Tənhalığın fəlsə-fəsini yaşadan bu şeirlər həm də susmaq üçündür, deməli. Yerlə, Göylə, Dərdlə, Tanrıyla, Sözlə, Ölümlə, Sevgilə susmaq öyrədən poeziyanın sehri də oxucunu buna səsleyir: Tanrılaşmaq qədərincə birlikdə susmaq...

***Toxunmayın,
Böyük məclislərdə oxumayın şeirlərimi,
Mən tənhalaraçın, yalqızlaraçın
Yazdım onları.***

Min il əvvəl də şeir vardı, min il əvvəl də yaşardı. Min il sonra da şeir yazılacaq, min il sonra da şairlər əbədi heçlik və ülviyyət haqqında şeir yazacaqlar. Görəsən, min ildən sonra biləcəklərimi ki, yupyumru bir eşqin ən gözəl sözünü insan düşüncəsinin, zamanın ayağı dəyməyən yerində min il əvvəl yazıb Vaqif Bayatlı?

***Bəlkə sən də yoxsan,
Tanrı deyilən ancaq bir böyük
Dərd var bu dünyada,
Şairlər tanrılaşa-tanrılaşa
Söz-söz, misra-misra sökür o dərdi,
Beləcə bir gün də dünyanın son şairi
dünyanın son dərdini söküb gedəcək
dünyanın son tanrısitək.***

Südabə AĞABALAYEVA

